

До

Председателя на научното
жури, съгласно Заповед на директора
на ИДП на БАН № РД 09-
48/03.07.2024 г.

РЕЦЕНЗИЯ

**от проф. д-р Мария Гавраилова Славова от Юридическия факултет
на Софийския университет „Св. Климент Охридски”**

относно: дисертационния труд „Извънсъдебни способности за защита на правата на човека в Република Армения. Сравнителноправни аспекти“ за присъждане на научна и образователна степен доктор по право, в областта на висше образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. „Право“, научна специалност „Правна социология“ „Правна информатика“, с автор Мария Арутюновна Овсепян, докторант в свободна форма на обучение в Института за държавата и правото на БАН, с научен консултант проф. Надежда Йонкова

Уважаема госпожо председател,

Със Заповед на директора на ИДП на БАН № РД 09-48/03.07.2024 г. за утвърждаване на научно жури за провеждане на процедура за защита на дисертационния труд „Извънсъдебни способности за защита на правата на човека в Република Армения. Сравнителноправни аспекти“, с автор Мария Арутюновна Овсепян, за присъждане на научната и образователна степен доктор по право, съм определена за член на процесното жури, а на първото заседание на журито - за резензент на дисертационния труд.

За рецензия е представен дисертационния труд на кандидата и от съпътстващите го материали е видно, че са изпълнени законовите изисквания за публичната защита на дисертацията, съгласно Закона за развитие на академичния състав на Република България, ППЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в ИДП на БАН.

Документацията, представена на научното жури показва, че кандидатът е завършил право в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Ереванския държавен университет, зачислен е като докторант в свободна форма на обучение през май 2020 г. и съответно е отчислен през ноември 2023 г., с право на защита, на основата на което е издадена процесната заповед за публична защита.

Кандидатът има четири публикации по темата на дисертационния труд, както следва:

- Перспективи на институцията омбудсман в Република Армения. В: Сборник с доклади от X-та национална конференция на докторантите и постдокторантите в областта на правните науки;

- Извънсъдебни средства за защита на здравните права на гражданите. В: Сборник с доклади от международна научна конференция „Основни права и медицинско право“;

- Защитникът на правата на човека в Русия. В: Сборник с доклади от XI-та национална конференция на докторантите и постдокторантите в областта на правните науки

- Извънсъдебното решаване на спорове като насърчение на бизнеса в Република Армения. В: Сборник с доклади от юбилейна научна конференция на тема – Правото в XXI век – предизвикателства и

перспективи по повод 30 години от създаването на Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Дисертацията на тема „Извънсъдебни способности за защита на правата на човека в Република Армения. Сравнителноправни аспекти“, е в обем от 235 страници, в това число предложения за усъвършенстване на законодателството, декларация за оригиналност на изследването и библиографична справка от 74 заглавия. Дисертацията изследва законодателството и практиката на Република Армения и затова предлага в края на текста си трите основни арменски закона, посветени на извънсъдебното решаване на спорове за непосредствен анализ от членовете на журито и другите заинтересовани изследователи и читатели.

Целта на изследването е да обоснове необходимостта от по-широко използване на извънсъдебните способности за защита на правата на човека в Република Армения, на основата на сравнителния анализ с аналози в Република България и други страни от Европейския съюз. Трудът си поставя задача да направи критичен анализ на съществуващата правна уредба в Република Армения, да изследва научните публикации в тази сфера, да направи преглед на чуждестранния опит и на международните ангажименти поети от Армения по линия на законодателството на Европейския съюз и по линия на международното право.

Въз основа на изследването се дават предложения *de lege ferenda* за усъвършенстване на законодателството, за постигане на адекватна регламентация на извънсъдебните способности за защита на правата на човека, с оглед на съвременния етап на развитие на обществото.

Трудът предлага нови знания и теоретични обобщения за средствата за защита на правата на човека и обогатяването на теорията и методиката за подобряване на участието на гражданите в управлението на

собствените им права, като особено важен инструмент за създаване на ефективна система за управление.

Прегледът на изследването показва, че ясно са определени границите му и че дисертантът осъзнава къде могат да се търсят приносите на дисертационния труд и каква би била перспективата на бъдещите публикации по темата.

В увода е изведена концепцията за защитата на публичния интерес и е обяснено защо административноправните аспекти са поставени във фокуса на дисертацията, като гаранция, че търсените решения няма да бъдат поредната компилация или превод на оборотни институти, а ще се основават на сериозен анализ, който отчита постиженията на правозащитната традиция в Република Армения, без да се заблуждава относно реалното състояние на изследваните юрисдикции.

Използвани са исторически и сравнителен метод на изследване, като посредством сравнителноправния анализ се извеждат и основните разлики със законодателството и практиката на страните от Европейския съюз/ЕС/, практиката на Съда на ЕС и Европейския съд по правата на човека от областта на правозащитата на основните права на човека и гражданина.

Глава първа е посветена на основните способности за защита на правата на човека в Армения, като се подчертава, че защитата на човешките права задължително зависи в най-висока степен от механизмите на национално равнище.

Основателно се приема, че е изключително важно човешките права да са част от националните конституционни и законови системи, съдебните професионалисти да са обучени в прилагането на стандартите на човешките права и нарушенията на човешките права да бъдат порицавани и санкционирани.

В Армения човешките права се гарантират от специални закони на национално равнище, но дисертантът изследва и възможността да се предоставят пътища за прикриване на нарушения на човешки права на национално равнище, като се изкривява реалната картина зад манипулирана информация. Тази научна дързост е характерна за цялото изследване и има характер на принос, особено в контекста на конкретната геополитическа ситуация.

Дисертантът проследява установената система за защита на човешките права в рамките на Съвета на Европа и практиката Европейския съд за правата на човека и прави опит да проследи перспективата на Армения в голямата юридическа парадигма.

Разглеждат се и международни актове с по-широко използване на възможностите за извънсъдебно разрешаване на спорове и намаляване на натовареността на съда, като Препоръка № R (86) 12 относно мерките за предотвратяване и намаляване на прекомерното натоварване в съдилищата и Препоръка № R(2001) 9 за алтернативите на съдебния спор между административните органи и частните лица.

Предлага се критичен преглед на препоръките и широкото използване на алтернативните средства за разрешаване на спорове, като възможност за приближаване на администрацията до обществото.

Сравнителноправният подход на дисертанта еволюира в самото изследване от анализ към конкретен подбор на примери от практиката на отделни държави, при това не само от България. Така се стига до примерите на швейцарското и румънското арбитражното производство за решаване на административни спорове, което е приносен момент на дисертацията.

Наред с това оценката на текущото състояние на икономиката, на социалните институции, на съдебната и правоохранителната система,

както и на правното съзнание на гражданите в Република Армения налага изводът, че на съвременния етап на развитие на арменската държавност, разликата между правните постулати, въплътени в конституцията и реалните механизми за защита на правата и свободите на човека, поражда необходимостта от подобряване на правната уредба на института, за да се създадат условия за по-нататъшното развитие на общата система за защита на правата на човека и гражданите.

Особено задълбочен е прегледът на Арменският омбудсман и сравнението му с институцията, създадена в Русия през 1994 г., чието проследяване обяснява и измененията в правната уредба в Република Армения в последните години.

Подобавачо място е отделено на арбитражния процес в Армения, който се урежда от Закона за търговския арбитраж (Закон РА № НО-55-Н) (от "Арменския Арбитражен Акт, с последни изменения, приети през юни 2015, като привеждането на Арбитражния закон на Република Армения в съответствие с последните промени в модела на закона на ЮНСИТРАЛ.

Глава трета от дисертационния труд е посветена на недоверието на гражданите в управлението, което би следвало да се повлияе от намерение за намирането на ефективни средства за защита на правата на човека и гражданина, а от там и за подобряването на условията на живот и труд.

Установено е, че поведението на политиците в България и в Армения показва безсилие пред оценката на гражданите на резултатите от работата им, като най-много недоволство се показва към актовете и действията на съдебната власт.

Отказът да се участва в изборите, нарушаването на установения ред на държавно управление, ясно изразеното пренебрежение към правилата

са израз на отчаяние и апатия, които играят определяща роля за формиране на самоуважение и за приемане на гаранциите за правомерен начин на живот.

Европейската комисия залага на общото разбиране, че публичните услуги в различните държави членки не следва да се развиват изолирано, а трябва да се търсят механизми за постигане на сътрудничество и съвместимост при внедряване на механизмите на електронното управление. В Стратегията за развитие на електронното управление в Република България 2019 - 2025 г. оперативната съвместимост е дефинирана като ключов фактор и означава ефективно взаимодействие между компонентите на средата – устройства, мрежи, бази данни – и страните в процеса – доставчици и потребители на услуги.

Дисертантът установява, че изпадналите под властта на политическата апатия граждани не могат да се борят за своите права и свободи. Така резултат от недоверието в равните шансове за развитие може да бъде погрешна преценка на конкретна обществено-политическа ситуация и да се прояви в начина на експлоатиране на гражданските права и свободи.

Глава четвърта е посветена на емпирично установената тенденция към усъвършенстване на механизмите за противодействие на различните форми на дискриминация и доближаване до европейските стандарти.

Дисертационното изследване завършва със заключение, в което са обобщени най-съществените изводи и предложения за промяна на законодателството.

Констатира се, че настоящият темп на социалните, технологичните и икономическите промени в света и в националните държави изисква от всички публични администрации да се адаптират към новите реалности, което включва доближаване на държавата до гражданите, включително

чрез увеличаване и усъвършенстване на извънсъдебните форми за защита на правата на гражданите.

В заключение давам положителна оценка на труда, на приносния му характер и съответствието му на приложимите законови и подзаконови изисквания и предлагам на научното жури да гласува **ЗА** присъждането на научната и образователна степен доктор по право на **Мария Аругюновна Овсепян.**

13.09. 2024 г.

гр. София

проф. д-р Мария Гавраилова Славова

To

To the Chairman of the Scientific
Jury, accordance to Order No RD-09-48
of 03.07.2024 of the Director of the PIJ of
the Bulgarian Academy of Sciences.

R E C E N Z I Z

**By Prof. Dr. Maria Gavrailova Slavova, Faculty of Law
of Sofia University “St. Kliment Ohridski”**

on: the dissertation "Extrajudicial Means of Protection of Human Rights in the Republic of Armenia. Comparative Legal Aspects" for the award of the degree of Doctor of Law, in the field of higher education 3. "Social, Economic and Legal Sciences", professional field 3.6. "Law", scientific specialty "Legal Sociology" "Legal Informatics", authored by Mariya Arutyunovna Ovsepyan, PhD student in the free form of study at the Institute for the State and the Law - Bulgarian Academy of Sciences, consulted by Prof. Dr. Nadezhda Yonkova

Honourable Madam President,

By the Order of the Director of the the PIJ of the Bulgarian Academy of Sciences No. RD 09-48 of 03.07.2024 on the approval of the scientific jury for conducting the procedure for the defense of the dissertation "Extrajudicial Means of Protection of Human Rights in the Republic of Armenia.

Comparative Legal Aspects", authored by Mariya Arutyunovna Ovsepyan, for the award of the scientific and educational degree of Doctor of Law, I have been appointed as a member of the trial jury, and at the first meeting of the jury - as a resume of the dissertation.

The candidate's dissertation was submitted for review and it is evident from the accompanying materials that the legal requirements for the public defense of the dissertation have been fulfilled, in accordance with the Law for the Development of Academic Staff of the Republic of Bulgaria, the PPPASRB and the Regulations for the Conditions and Procedures for the Acquisition of Scientific Degrees and the Occupation of Academic Positions in the Institute of Academic Research of the Bulgarian Academy of Sciences.

The documentation submitted to the scientific jury shows that the candidate graduated in law at the Faculty of Law of the Sofia University "St. Kliment Ohridski" and Yerevan State University, was enrolled as a doctoral student in the free form of study in May 2020 and was accordingly discharged in November 2023, with the right to defence, on the basis of which the present order for public defence was issued.

The candidate has four publications on the topic of the thesis, as follows:

- Perspectives of the Ombudsman Institution in the Republic of Armenia.
In: Proceedings of the 10th National Conference of Doctoral and Postdoctoral Students in Legal Sciences;

- Extrajudicial remedies for the protection of citizens' health rights.
In: Proceedings of the International Scientific Conference "Fundamental Rights and Medical Law";

- Human rights defender in Russia.

In: Proceedings of the 11th National Conference of Doctoral and Postdoctoral Students in Legal Sciences

- Out-of-court dispute resolution as a business promotion in the Republic of Armenia.

In: Proceedings of the Jubilee Scientific Conference on Law in the XXI Century - Challenges and Prospects on the Occasion of the 30th Anniversary of the Faculty of Law of Paisii Hilendarski University of Plovdiv.

The dissertation on "Extrajudicial Means of Human Rights Protection in the Republic of Armenia. Comparative Legal Aspects", is 235 pages in length, including suggestions for improving the legislation, a declaration of the originality of the research and a bibliography of 74 titles.

The dissertation examines the legislation and practice of the Republic of Armenia and therefore offers at the end of its text the three main Armenian laws dealing with out-of-court dispute resolution for immediate analysis by the members of the jury and other interested researchers and readers.

The aim of the study is to justify the need for a wider use of non-judicial means for the protection of human rights in the Republic of Armenia, based on a comparative analysis with analogues in Bulgaria and other countries of the European Union. The work sets itself the task to make a critical analysis of the existing legal framework in the Republic of Armenia, to study the scientific publications in this sphere, to review the foreign experience and the international commitments undertaken by Armenia under the legislation of the European Union and under international law.

On the basis of the study *de lege ferenda* proposals are given for the improvement of the legislation in order to achieve adequate regulation of the extrajudicial means of protection of human rights in view of the modern stage of development of society.

The work offers new knowledge and theoretical generalizations about the means of protecting human rights and enriching the theory and methodology for improving citizens' participation in the governance of their own rights, as a particularly important tool for creating an effective governance system.

The review of the research shows that its boundaries are clearly defined and that the dissertator is aware of where the contributions of the dissertation can be sought and what would be the perspective of future publications on the topic.

The introduction outlines the concept of the protection of the public interest and explains why administrative law aspects are placed in the focus of the dissertation, as a guarantee that the solutions sought will not be another compilation or translation of circulating institutes, but will be based on a serious analysis that takes into account the achievements of the human rights tradition in the Republic of Armenia, without being misleading about the actual state of the jurisdictions under study.

Historical and comparative methods of research are used, and through the comparative legal analysis the main differences with the legislation and practice of the countries of the European Union/EU/, the case law of the European Court of Justice and the European Court of Human Rights in the field of the protection of fundamental human and civil rights are highlighted.

Chapter One is devoted to the main means of human rights protection in Armenia, highlighting that the protection of human rights necessarily depends to the highest degree on mechanisms at the national level.

It is rightly accepted that it is essential that human rights are part of national constitutional and legal systems, that judicial professionals are trained in the application of human rights standards and that human rights violations are reprimanded and sanctioned.

In Armenia, human rights are guaranteed by special laws at the national level, but the dissertation also explores the possibility of providing avenues to cover up human rights violations at the national level by distorting the real picture behind manipulated information. This scholarly boldness is characteristic of the entire study and has the character of a contribution, especially in the context of the specific geopolitical situation.

The dissertation traces the established human rights protection system within the Council of Europe and the practice of the European Court of Human Rights and attempts to trace Armenia's perspective within the larger legal paradigm.

International instruments making greater use of out-of-court dispute resolution and reducing court caseloads, such as Recommendation No. R (86) 12 on measures to prevent and reduce excessive court caseloads and Recommendation No. R (2001) 9 on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties, are also under consideration.

A critical review of the recommendations and the widespread use of alternative means of dispute resolution as an opportunity to bring the administration closer to the public is proposed.

The comparative law approach of the dissertant evolved in the study itself from analysis to a concrete selection of examples from the practice of individual countries, and not only from Bulgaria. This leads to the examples of the Swiss and Romanian arbitration proceedings for administrative dispute resolution, which is a contribution of the dissertation.

Furthermore, the assessment of the current state of the economy, social institutions, judicial and law enforcement systems, as well as the legal consciousness of the citizens in the Republic of Armenia leads to the conclusion that at the current stage of development of the Armenian statehood, the gap between the legal postulates embodied in the Constitution and the actual mechanisms for the protection of human rights and freedoms raises the need to improve the legal framework of the institute in order to create conditions for the further development of the general system of protection of rights.

Particularly in-depth is the review of the Armenian Ombudsman and its comparison with the institution established in Russia in 1994, the tracing of which also explains the changes in the legal framework in the Republic of Armenia in recent years.

Due prominence given to the arbitration process in Armenia, which is governed by the Law on Commercial Arbitration (Law RA No. NO-55-N) (by the "Armenian Arbitration Act, with the latest amendments adopted in June 2015, bringing the Arbitration Law of the Republic of Armenia in line with recent changes to the UNCITRAL Model Law.

Chapter three of the dissertation is devoted to citizens' distrust in government, which should be influenced by an intention to find effective means to protect human and civil rights, and hence to improve living and working conditions.

It has been found that the behaviour of politicians in Bulgaria and Armenia shows powerlessness before the citizens' assessment of the results of their work, with most dissatisfaction being shown towards the acts and actions of the judiciary.

The refusal to participate in elections, the violation of the established order of government, the clear disregard for the rules are expressions of despair

and apathy, which play a determining role in the formation of self-esteem and the acceptance of the guarantees of a lawful way of life.

The European Commission relies on the common understanding that public services in different Member States should not be developed in isolation, but mechanisms should be sought to achieve cooperation and compatibility in the implementation of e-government mechanisms.

In the e-Government Development Strategy for the Republic of Bulgaria 2019-2025, interoperability is defined as a key factor and means effective interaction between the components of the environment - devices, networks, databases - and the parties in the process - service providers and users.

The dissertation establishes that citizens who have fallen under the power of political apathy cannot fight for their rights and freedoms. Thus, the result of distrust in equal chances for development can be a misjudgment of a particular socio-political situation and manifest itself in the way civil rights and liberties are exploited.

Chapter four is devoted to the empirically established tendency to improve the mechanisms for counteracting the various forms of discrimination and bringing them closer to European standards. The dissertation research ends with a conclusion, which summarizes the most significant conclusions and proposals for legislative change.

It is recognised that the current pace of social, technological and economic change in the world and in nation states requires all public administrations to adapt to new realities, which includes bringing the state closer to the citizen, including **by increasing and improving non-judicial forms of protection of citizens' rights.**

In conclusion, I give a positive assessment of the thesis, its contributory nature and its compliance with the applicable legal and sublegal requirements

and I propose to the scientific jury to vote FOR the award of the scientific and educational degree of Doctor of Law to Mariya Arutyunovna Ovsepyan.

13.09. 2024 г.

city Sofia

Gavrailova Slavova

Prof. Dr. Maria